

HITZAURRE GISA

Jose Luis Alvarez Enparantza
«Txillardegi»

Eskuetan daukazun BAT 18 honek, oso atal desberdinak eskaintzen ditu.

Alde batetik, José María Sánchez Carrión **Txepetx** borrokakide eta teori-gile ospetsuaren berri ematen du. Nork prestatua?

Txepetx-ek berak, batetik, azaltzen digu berriro bere teoria; herriratu eta hedatu ahala, erantsi zaizkion desbideraketa eta oker-ulertze batzuk argitzen dizkigularik.

Baina, **Txepetx**-enaz gain, kolore bertsuko beste bi lan irakur ditzake le-rro hauetan irakurle jakinminak: Iñaki Martínez de Luna-rena da bata; eta Jose Anjel Irigaray/Iñaki Larrañaga-rekiko elkarriketa luzea bestea. Hirurok agertzen dira, irakurketaz egiazta daitekeenez, **Txepetx**-zale su-tsu.

Dударик gabe, bide egin dute Euskal Herrian **Txepetx**-en ikerlanek.

Nafarroan barrena 1970an burututako inkesta famatutik hasi, eta «Un futuro para nuestro pasado»raino, sozio-linguistika lan mardulak eskaini dizkigu Sánchez Carrión-ek.

Eta batzutan, beharbada, **Txepetx**-i besterik irudi badakioke ere, jarraitzaile gartsuak lortu ditu. Eta euskaltzaleon arteko atomizazio orokorrean, ez da hori merezimendu apurra. Hor daude, lekuko nagusi, Bilboko Kafe-Antzokia eta Arrasateko AED taldea (baita jazen aldizkaria; berau, zori-tzarrez, goizegi isildurik).

Iruditu zitzaigun, horregatik, eta ahobatez onartu zen asmoa, bidezkoa zela gure orrialdeetan pentsamendu-joera horren berri zehatza ematea. Egia esan, beti izan dituzte zabalik Txepetx-zaleek aldizkari honen orrialdeak; eta horrelaxe izango dituzte aurrekaldean ere.

Txepetx-ek «jarrera intelektual taponatzaileak» azaltzen eta ezesten ditu. Teoria egokiak beharrik gabeko zailtasunetan itozteko joera salatzen du; pentsamenduaren etxea «zita-etxe» bihurtu ohi delarik. Harrokeria horrek, bestalde, halako herabekeria sortzen du irakurlearengan; eta, hitz batez, herri-oldea galgutzen.

Hots, **Txepetx**-en ustez, bere teoria ez da zaila, eta ez da osatu beharra ere. Falta dena, dinosku, «*ez da esperientziaren teoria gehiago, teoriaren esperientzia baizik*». Eta jadanik amaituta dagoen hirugarren zatia, kalera-tzea besterik. Baina «*aurrekoa ongi hedatu eta ulertua izan arte, ez da kale-ratuko*».

Bere teoriaren balioan sinetsita, iritzi hauek emateraino iritsi da: «aurre-rantzean egiten den diskurtso linguistikoari buruzko historia bat bera ere ezingo da egin, izen hori merezi badu, sistema interpretatzaile honen existentzia, ekarpena eta aurkikuntzak alde batera utzita».

Gure herrian inkesta sozio-linguistikoak sistematikoki bideratu, landu eta burutu dituztenak, Iñaki Larrañaga eta SIADECO ikertaldea izanik, oso kontutan hartzekoak dira beronen iritziak. Eta hauek garbiki azaltzen dira aspaldidanik: «*Lurralde propiorik ez duen hizkuntza, bere etxean herbeste-ratua dagoen norbaiten antzekoa da*»... Beharrezkoa da «*elebakartasun so-ziala*», eta hau lortzekotan glotopolitika egokia. Baina herri-nahia susta-tzea ez da behar txikiagoa; «*herriaren bizi-nahirik ez badago, ez baitago hizkuntzaren berreskurapenik, ez normalkuntzarik, ez ezer*».

Nafarroako bere hizkuntz ikerketez aspaldidanik ezagutua, irizkide ager-tzen da funtsean J.A. Irigaray. Alde batetik, **Txepetx**-en teoriaren balioa azpimarratzen du: «*egoeraren diagnosis eta terapia, biak, eskaintzea lortu du*». Hain zuzen, euskaltzaleen artean **Txepetx**-en teoriaren «deserabil-tzea, euskaldungoaren eritasuna» iruditzen zaio. Eta bestetik, abertzale-tasun politikoaren alorrean ezezagunak diren desbideraketak eta eskasiak alderatuz, «*arras antzeko joera*» bat aurkitu uste du.

«*Gure artean hizkuntz kolonialismoa eta inperialismoa indar berritzen ari zaizkigun*» honetan, «penagarri» zaio **Txepetx** gugandik aldendu izana. Gure irakurle guztiek, ahobatez segurki, zuzentzat emango duten irizpi-dea.

Bide bertsutik ere Iñaki Martínez de Lunak Euskal Herriko Unibertsitate-tik bidalitako lana. Iritzi ofizialetan oinarriturik (aipatutako Bibliogra-fian ikus daitekeenez), eta Miquel Strubell kataluñarraren ideiak kontu-tan harturik, beste ahots **Txepetx**-zale bat entzun dezakegu. Interesgarria «*hiru dinamiken aurkezpena*»; ereduon kokalekuak Ondarroan, Arrasa-ten eta Tolosan ipintzen dituelarik.

Berriro ere, dena dela, oso aspaldian Mackeyk Eire-ri buruz egindako inkesta klasikoan erakutsi zuenaren ildotik, motibazioa aski ez dela agertzen zaigu; eta «bihotzean euskara eta ahoan erdara» dikotomiak, itxuren eta espantu sutsu askoren azpian, bere horretan dirauela agertzen da. Hizkuntzaren erabilpenari buruz, eta antzinako atsotitza gure eginez, «barra baita eragile» handia.

Glotopolitika berreskuratzailea lortuko bada, oinarriak soziologiaren mailan jarri behar dira (politika eta ekonomia barne). Gainerakoan, alferlana. Motibazioa ongi dator; eta lagundu egin dezake. Baina euskara nola galdu den gogoratu besterik ez da behar. Azken gakoa gizabanakoen nahietatik at dago. Eta hauxe da, ene ustez, euskaltzaleok sekula ahantzi behar ez genukeena. Beharra sortu, ala agur.

Honelako mezu bat dakar Fito R. Bornaetxea lankideak Alcoi-ko Kongresuan aurkeztu zuen txostenean: «*Hizkuntza gatazkak hizkuntzen artekoak baino, hiztun taldeen artekoak dira. Glotofagia glotopolitika da*». Esaldi azkarak, alajainetan.

Mitologia elebitasun-zaleetatik urrunduz, «hezkontza elebiduna» deritzona, gaztelaniaren aldeko elebitasuna da; eta euskararen ordezkapena dakarrela dinosku.

Marías, Lázaro Carreter, Laín Entralgo, Carcía de Cortázar, Amando de Miguel, eta beste erdaltzale «organiko» ezagun batzuen jorraketa zorrotza egin ondoren, espainiar elebitasun ofiziala aztertzen du; eta, besteak beste Arjeliakoa kaso alderatuz, eta Jean Laponce-ren eskutik, gizarte elebitasun orekatuaren gezurra salatzen du. Interes berezia du, ondorio kezkarriak ondorioztatzen badira ere, X. Isasi eta L. Erriondo-rekin burututako inkestaren emaitzak.

Gisa zenez, beste alde batetik, arreta berezia eman dio BAT 18 honek orain dela gutxi hil den Einar Haugen sozio-linguistika ospetsuari.

Arantza Aizpuruak euskaraturik, «**Elebitasunaren estigmak**» deritzon lana ekarri dugu orrialde hauetara. Zaila izan zaigu hautaketa; Haugen-en ekarpena oso zabala izan delako.

Ikuspegi sasi-unibertsalisten aurka, gordinki eman du Haugen-ek bere irizpidea: «*Bigarren hizkuntza ikastearen zergati bakarra, hiztunaren behar komunikatiboentzat lehen hizkuntza nahikoa ez izatea da*». Kito!... Eta itzuletara, beraz, guk erantsiko, normalkuntza, ama-hizkuntzak ohiko funtzioetan askitasuna lortzean datzala.

Bide honetatik, hain zuzen, oso egoki dator Haugen-ek aurkeztu duen mailaketa hirukoitza. Hirugarrena, hain zuzen, Euskal Herrian aspaldiko honetan jasaten duguna besterik ez da; ordezkapena. Eta, berriro ere lehengo ildotik, «*hizkuntzarekiko leialtasuna eta hizkuntzaren garbitasuna, irakaskuntzak txertatzen dituen kontzeptuak ditugu; baina ez dira hizkuntzaren erabilpenerako ezinbesteko eranskinak*». Hizkuntzen etorkizuna, bestela esanda, «elebitasunean», eta hiztun elebidunen «aukera libroan» uz-

tea, hizkuntza nagusiaren glotofagia bedeinkatzea besterik ez da.

Beste ohar eta sailkapen garrantzitsu asko Haugenen ideietan. Agian sortuko ahal da euskaltzaleen artean norvegiar-amerikano jakintsu honen ikerlanak sakontzeko gogorik! Areago ale honetantxe, Joshua Fishman-en eskutik, Haugen gizona eta ikertzailea bertagotik ezagutzeko parada eskaintzen zaigularik.

Eskarmentuan funtsatua delako, balio berezia du Isidor Mari kataluniarren artikulu luzeak: 20 orrialde mamitsu.

Esaldi adierazgarri honetaz hasi du Mari-k bere lana: «1980an ezarritako eredua, zaharkiturik... agorturik dago». Kataluñaiko hizkuntz egoera segurtatuta ikusten dugularik, zer pentsatu behar ote dugu euskararen egoeraz eta etorkizunaz? Euskaltzale guztiok arretaz irakurri behar genukeen ikerlana dugu hau, zinez.

Hona ideia hau, adibidez: «Estatuko eleaniztasunari dagokionez, lege ordenamenduan gauzaten den berdintasun ezak, eta Estatuko organo orokorrek egiten duten horren interpretazio mugatzaileak, hizkuntz normalizazioa era larrian oztopatu dute». Gauzak garbi bederen!

Orain —dio Mari-k— «eskolatik inguru sozio-ekonomikoaren normalizaziora» igaro behar da. Eta hamar puntu nagusi eta zehatzetan barrena, beharrezko aldaketak zerrendatzen ditu. Oso sarri, egia esan, beren horretan gure herrialdean baliatzeko modukoak.

«Paisos Catalans»en arteko koordinazio-hutsuneak azaltzen zaizkigu gero; Europa berriaren mailan topatuko ditugun problemak kontutan hartzen direlarik.

Interesgarri, era berean, Joan Tudela-ren lumaz, Bartzelona, Brussela, eta abarreko, etiketaje moldeei buruzko xehetasunak.

Eta aberasgarria, bestetan bezala, J.M. Odriozola lankideak eskaintzen digun atala zenbait euskal libururen inguruan. Ale honetan Txema Larrea bizkaitarraren «Euskaldungoa erroizturik» liburu sariztatua hartu du aztergai. Eta hizkuntz ordezkapenaren gakoa honetan aurkitu uste du: «gizarte-aurrerapena hizkuntza arrotz-nagusiaren eskutik zetorren». Orain dela 67 urte idatzi zuen honetaz Elisée Réclusek: «Cada carretera que penetra en el territorio vasco, hace al mismo tiempo un agujero en el mismo idioma». Gure hizkuntza batu, osatu, eta funtzio berrietarako tresna bihur ez dadin borroka egin duten (eta egiten ere!) guztiak, zernahi esan arren, gure hizkuntzaren heriotza bultzatzen dute. Aurrerapen teknikoak, arrisku?

Eta, honetaraz gero, isil nadin.

Eta, irakurketaz, osa dezala irakurleak bere iritzia.